

Առ այժմ այսքան բաւական համարելով Լուսկերտնոյի ներկայ վիճակին վրայ գաղափար մը տալու, մերձաւոր ապագայի մէջ պիտի ջանամ ընթերցողներու մանրամասն և որոշ ծանօթութիւններ տալ նոյն զրուցեան կազմութեան մասին, ինչպէս նաև անոր բարեմասնութեանց և պակասութեանց վրայօր, և թէ ինչ յատուկութիւններով օժտուած պիտի ըլլայ լեզու մը՝ իրապէս և տեւողապէս համաշխարհական ըլլալու համար:

Հ. Ա. Վ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՏԱՂԱՍԱՅ ԹԱԹՈՍ ԹՈՒԱԹԵՑԻ

(Շարունակութիւն էջ 207)

Ե՛րբ ապրած է թաթոս:

Պ. Կ. Կոստանեանցը հասկցուց մեզի՝ թէ 1682էն դէպ ի մեզ պէտք չէ փոխադրել զայն, քանի որ այդ թուականին օրինակուած Տաղարան մը՝ թաթոսի «Հայ մտաք»ը ընդօրինակած է:

Մեր Տաղարանները՝ որոնք թաթոսէն քերթուածներ ունին՝ կամ անթուական են (նոտրգիր, Ժէ-ԺԸ դարու գրուածքներ) և կամ նոր գրութիւններ Ժէ Տաղարանը որ թաթոսէն քանի մը կտորներ ունի՝ 1640ին ընդօրինակուած է. իսկ ԺԶ Տաղարանը թէև 1563ին գրուած է, բայց վերջին մասը (ուր են թաթոսի տաղերը) 1604ին գրուած է Ստեփանոս թոխաթեցիէն:

Ստեփանոս թոխաթեցիին՝ հայրենակից թաթոսի՝ ունի նաև ուրիշ գրած ընդար-

ձակ Տաղարան մը՝, որ նոյնպէս ի Կաֆա օրինակուած է 1606ին (ԹԻՄԵ). այս տաղարանս ալ ունի բազմաթիւ քերթուածներ թաթոսի անուամբ՝ գրուած հայերէն և տաճկերէն (հայատառ):

Այս թուականէն աւելի հին Տաղարաններու մէջ հանդիպած չեմ թաթոսի, և կրնամ վստահութեամբ ըսել՝ թէ թոխաթեցի թաթոսը ապրած է ԺԶ դարու կէսէն վերջ, 1550ի առեկները ծնած. և կամ այն է որ մտերիմ ընկերն եղած է Ստեփանոս թոխաթեցի Տաղասացին՝ և կամ ուսուցիչը:

Բաց ի մեր մատենադարանի 1907ին ստացած (1606ին գրուած) տաղարանէն՝ որ տասնէն աւելի կտորներ ունի թաթոսէն, 1908ին Պարտիզակի մէջ տեսայ ձեռագիր մը (Լիմ անապատէն փոխադրուած), որ բաւական թուով տաղեր ունէր թաթոսի անունով. Եւ վերջերս Մեծ. Տ. Նորայրի միջոցով ձեռքս ինկաւ «Մոռոզեան» Տաղարանը՝, որ նոյնպէս՝ բաց ի թաթոսի ինծի ծանօթ տաղերէն՝ ունէր նաև հաստ մը բոլորովին նոր:

Թաթոս թոխաթեցիին՝ ինծի ծանօթ և ընտան կտոր քերթուած ունի, որուն տասը հայերէն են, իսկ քսանը հայատառ տաճկերէն:

Յարգ մի միայն «Հայ մտաք յամիս մարտին» սկզբնաւորութեամբ քերթուածը ծանօթ էր Հ. Ալիշանէն և Պ. Կ. Կոստանեանցէն, որուն պակասաւոր օրինակ մը գտնուած է վերջերս «Բժ. Գար. Յովհաննիսեանի ձեռագիր տեսրակներ» ուն մէջ, զոր հրատարակեց Արարատ ամսագիրը:

1875ին Բազմավէպի մէջ (էջ 351) հրատարակուած է վեցսողեան Մենդեան մեղիդի մը, որուն տողերուն սկզբատառերը «Թաղեոս» կը յօդեն. թէև թոխաթեցիէն

1. Այս տաղարանը ստացած ենք 1907ին, որուն մասին խօսած ենք 1907ի Բազմավէպին մէջ (էջ 401):

2. Ձեռագրի մասին տես Կոստանեանի իրգեղկացի, տպ. ի Ս. Ղազար, էջ 181, Տ. Նորայրի ՅՈՒԼԻՍ 1910

նամակը, և Լումայ 1902, էջ 251-6, Եր. Շահաբեգեանի ուսումնասիրութիւնը:

3. Տես Արարատ ամսագիր 1910, թիւ 4, էջ 391:

դուրս ուրիշ թաղոս երգիչ չեմ ճանչնար,
բայց վստահ եմ թէ այդ մեղեդիին հեղի-
նակը մեզ ծանօթ թոխաթեցի թաղոսը չէ:
Այդ տողերը որպէս զի թոխաթեցի
թաթոսին հետ ապրին՝ կը հրատարակեմ
հոս:

Մեղեդի Մենեդիս

Թագաւոր փառաց խոնարհեալ ի հայրա-
կան և ծոցոյ,
Ահաւոր տեսեալ և վերնոց՝ սոսկային ըս-
քանչացեալ,
Գողացաց մահ ընդ երեւումն և քո ի
յերկրի,
Ելեալ մոգուցն աստեղը նըշանաւ ի յայրն.
Ուստի և հովիւք վըկայք ծըննդեան քո,
Սըրբասաց ձայնիւն աղաղակեն առ Քրիս-
տոս Աստուած, փառք քեզ:

*

Ահաւասիկ թաթոս թոխաթեցւոյ հա-
յերէն տաղերը՝ որոնք ինծի ծանօթ են
այլ և այլ Տաղարաններէ:

- Ա. — Աստուած անեղ ես աննըման
Բ. — Ես յուսով հաւատով
Գ. — Երուսաղէմ քաղաք մի կայ
Դ. — Թէ կ'ուզես որ հոգւոյդ
Ե. — Հազար կենդանակերպ
Չ. — Հայ մըտաց յամիս մարտին
Է. — Հոգին մարմնոյն ասաց
Ը. — Յորժամ յարեւելից ի դատաստան
Թ. — Տէր արարիչ արարածոց
Ժ. — Քրիստոս որդի Աստուծոյ:

Թաթոս թոխաթեցին թէն համեմա-
տութեամբ բեղնաւոր է, բայց զրեթէ բո-
ւոր իր քերթուածները՝ տկար ու անար-
ժէք են. հազուագիտ են գեղեցիկ տողերը:
Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, մեր զործին ամ-
բողջութեան համար պիտի հրատարակենք
զանոնք:

1. Թաթոսի տաճկերէն տաղերը՝ թարգմանու-
թեամբ՝ մեր առանձին հրատարակելիք հատորին
մէջ պիտի գտնեն հետաքրքրուողք, նաև մեր ու
ստեղծասիրութեան մի մասը: Հոն պիտի դնենք
նաև ձեռագրաց ընթերցուածներու տարբերու-
թիւնք:

Թարսուի ասացեալ

Աստուած անեղ ես աննըման,
Երկրպագեմք Երրորդութեան.
Դու զօրաւոր ես և միայն,
Որ ամէն բան է քեզ յէնան:

Չորեքկերպեան աթոռ ունիս,
Բարձր ես նըստել, դու ես միայն.
Որ սերորէք քեզ սպասաւոր՝
Հրեշտակապետքն միաբան:

Անըննելի ես թագաւոր,
Երրորդութեան մի տէր 'ւ իշխան,
Որ Սաղայէլ զքեզ ուրացաւ՝
Յերկնից անդունդը խորտակեցան:

Հազարումէկ անուն ունիս,
Մէկն ի մէկէն է զանազան.
Որ է զբաժ յաւետարան,
Յեկեղեցիքն կու կարդան:

Սքանչելագործ ես 'ւ իմաստուն,
Որ քո սոխտ մարդ չի հասան,
Ոչ վարդապետ, ոչ քահանայ,
Ոչ կարդացած փիլիսոփայ:

Երկինքն բարձր համատարած
Ի յաշխարհիս վըրայ խորան.
Ոչ սուն ունի և ոչ գերան,
Թագաւորին է ապարան:

Երկիրս բըխէ ըզիւր բարին՝
Որ քո ստեղծուածքը լիանան.
Դու ես տըւող ամէն բարեաց,
Քո ահէդ այլ կու զողան:

Անտանելի բաներ ունիս,
Քո արարածքը հիանան.
Ջուրն ու քամին օդն ու կըրակն
Չորս տարերքս են պիտեան:

Խօթանասուն երկու լեզուն
Քեզ հանապաղ օրհնէք կու տան.
Դու ողորմած ես և զըթած,
Չի նուազես ըզնա ֆազան:

Ոմանք ելան ի յաշխարհէս՝
Աղօթք արին ճրգնողական,
Զերանաւէտ ձայնն լրանն,
Խառնին ի դաս յաջակողմանս:

Ես մեղաւոր եմ անխուս,
Զունիմ աղօթք ինձ բաւական.
Զխրորդութիւնն դաւանիմ՝
Որ քո տեսող արժանանամ:

Արեգակն սուրբ է և արդար,
Նշմանեցաւ Երրորդութեան.
Յորժամ ծագէ յարեւելից՝
Արարածոցըս լուս կու տան:

Զլուսինն ամսու չափ է դրել,
Երեսուն օր չէ ի լրման,
Որ այլազգիքն են հետեւել,
Պայրամ կ'անեն մոլորական:

Յորժամ որ գաս ի դատաստան
Առաքելովքդ երկոտասան,
Գարբեւական փողըն գոչէ,
Կըշիւք դընեն արդարութեան:

Արդարք տեսնուն ուրախանան,
Երբդէս յերկինքն վերանան,
Անուն զիւրեանց փառք ու պատին,
Ուրախ մըտնեն ի բուրաստան:

Տաղ հոգոյ խիստ գեղեցիկ

Ես յուսով հաւատով առ քեզ յուսանամ,
Աղախին եմ արեամբ զընած քո ծառան.
Պատերազմ է կապեր հետ ինձ սատանան,
Կու զըրկէ ի դրախտէն որպէս Ադամ:

Ես նաւի պէս ծովուն մէջըն կու ծրփամ,
Շահ ու զէն կու քըննեմ թէ զինչ լինենամ.
Շահ չունիմ ես ի հոս յերկար կու կենամ,
Ճանապարհ չեմ հորդեր յանդէն կու զընամ:

Նեղ է դուռն անտեհին, սակաւք կու
[զընան.
Ոմէն օր կու քարոզէ գիրք 'ւ աւետարան,

Զեմ շիներ ես ի հոն ընծիկ օթեւան, [Թեան:
Իմ դիմացս է փակուեր դուռն արքայու:

Փափկանամ մարմնոյս և ուրախանամ,
Եսմէն օր մահն ի մօտս ես անմահանամ.
Գումարեր եմ մեղօք 'ւ ի քուն կու լինամ,
Յիմարութեամբ ըզմահուս օրն մոռանամ:

Կու յիշեմ ես զիմ մեղքս և խիստ կ'երեւ-
[բամ,
Եայն ահեղ դատաստանն ինձ վայ պիտի
[տամ.
Թէ ի հոս ճար անես դու անտեսական,
Արժանաւոր աղօթք այնեմ բաւական:

Թէ մըտիս բարձրանամ՝ նա՛ շատ ցածա-
[նամ,
Խոնարհութեամբ ըզհոգոյս ճարակն իմա-
[նամ.

Թէ ի հոս հոգեւոր աղքատ լինենամ,
Նա ի հոն մեծանամ դրախտին տիրանամ:

Մանրացեալ եմ մեղօք ու ծով կու կենամ,
Թ'ապաշխարեմ թողութեան արժանանամ.
Փափագիր եմ յուսոյդ յուսով յուսանամ,
Կատարէ՛ զիմ խորհուրդս որ ես կ'ուզենամ:

Յորժամ տեսնում ըզլոյսն և ուրախանամ,
Եւ օրհնեմ զքեզ Քրիստոս ի մէջ յարութեան:
Ապաւն բարեխօս ըզքեզ ունենամ,
Զի դու մայր Քրիստոսի սուրբ կոյս տիւ-
[րամայր:

Թաթոս, քեզ ճար արա, այս կեանքս
[օթեւան,
Ոնց որ չէ գոչեր փողըն գարբեւական:

Տաղ Թադեոսի ասացեալ

Թէ կ'ուզես որ հոգոյդ ճարակ դու անես,
ԶԱստուծոյ սէրն ի քո սըրտէջ չըհանես.
Զի թէ Աստուած զըթած և ողորմած ես,
Մատայր ապաշխար՝ նա դու ներող ես:

կու տաս շատ մալ և գանձ և զմար-
[դըն փորձես,
Հայիս իւր վերայ թէ շուքըր ախնէ քեզ.
Յայնժամ նա ժառանգէ զինչ պատրաս-
[տեալ ես,
Երանի՛ այն մարդու զոր դու սիրեր ես:

Յորժամ որ մեղանչեմ՝ ապականիմ ես,
Լալով դառն արտասուօք աղաչեմ ըզքեզ.
Գիտես որ ճար չունիմ, իմ ճարըն դու ես,
Զիս քո արքայութեանդ զուրկ չըհանես:

Դառնամ խոնարհութեամբ ապաշխա-
[րեմ ես,
Շատ բազում նախատինք ի անձս առնում ես.
Գիտեմ որ մարդասէր և ողորմած ես,
Մաքըն՝ զիս ի մեղաց՝ արժանացո՞ քեզ:

Սիրով մեզ պահապան հրեշտակ տուեր ես,
Ըզքո անչափ բարին մեզ պարգեւեր ես.
Գիտեմ որ դորդ դատաստան կ'առնես.
Զամէն մարդ իւր մեղօքն կորուսանես:

Փափկանամ մարմնովս ուրախանամ ես,
Ամէն պահ մահն ի մօտս՝ անմահանամ ես.
Վայ թէ յանկարծակի փոթորակիմ ես,
Այն ահեղ դատաստանն լինիմ սեւերես:

Ծանրացեալ եմ մեղօք խիստ ծուլանամ ես,
Զյիշեմ ըզօր մահուս ու գումարիմ ես. [զմեզ.
Սատանայական փորձութեան դու պահես՝
Թէ սրբութեամբ կենանք՝ լինանք պար-
[զերես:

Թէ դու զանմահութեան ջուրըն խրմեր ես,
Զնէհար զնէհար զհոգիս չըզրրկես.
Մըտիդ անմահանաս ու մեղքըն գործես,
Եայնժամ ի յԱստուծոյ աչացն ելանես:

Յորժամ խոտոտվանիս՝ դադրն հառաչես,
Թիշեմ զիմ շատ չարիքն ու նուաղիմ ես.
Ի քեզ եմ յուսացեալ, իմ յոյսըն դու ես՝
Որ զիս հաղորդութեան արժանացընես:

Մարդկային բնութեանս համար խաչեցար,
Խաչիւ ըզդըմօխոց դուռն աւերեալ ես.

Զքո աստուածութիւնդ մեզ յայտնեւ ես,
Եւ ըզգերիքն ի գերութենէ ազատեւ ես:

Դու անմահ թագաւոր աթոռ նըստեալ ես,
Խօսօքդ զամենայն բան կատարեր ես.
Վերայ արարածոցդ ուրախացեր ես,
Զարքայութիւնդ արդարոցըն խոտոտցեր ես:

Թաղէս, թէ դու զայս բաներս երգեր ես,
Ամէն բանի վերայ շատ աշխատեր ես,
Կ'ուզես որ դու քեզի յիշատակ շինես
Որ տեղ որ բան ասես՝ և ողորմիս լըսես:

Ոտանաւոր և տաղ ի Թոխարցի մղտնցի
Թարսուհե՝ տասցես՝ վասն տեօրեկոտրանե
Քրիստոսի

Հազար կենդանակերպ Աստուած ստեղ-
[ծել է,
Զամէնըն Ադամայ հնազանդ արել է.
Ըղդարխտըն լուսափայլ նըմա շնորհել է,
Եօթնապատիկ փառօք՝ զնա զարդարել է:

Զունէր իւր օգնական, սըրտիկն ի սուգ էր,
Որ զիւր սըրտին խորհուրդըն նըմա պատմէր.
Քաշեց կող մի կողէն ստեղծեց՝ Եւայէ,
Եղես իւր օգնական՝ զիրար ժառանգէ:

Սատանան հընարուք զԱդամ խաբել է,
Զօձըն պատճառ արեւր 'նդ՝ Եւայ խօսել է,
Զմահականացու պըտուղն ուտեցուցել է,
Կերեր 'ւ ի յԱստուծոյ աչացն ելեր է:

Աստուածութիւնն Ադամայ բարկացել է,
Զինչ որ նորա տըւերն՝ դարձեալ առել է.
Անիծեր 'ւ ի դրախտէն ի դուրս արել է,
Սատանայի ձեռըն գերի մատնեւ է:

Թանդիման զըրախտին հինգ օր լացել է,
Լացեր որ արտասուքն արիւն դարձել է.
Աստուածութիւն Ադամայ խղճացել է,
Որ վեց հազար տարի պայման զըրել է՝

Եւայ՝ այլ ըզկայէն յառաջ ծըներ է,
Որ նա չար և մեղաց պատճառ եղել է:

Այսպարտ զեղբորն արիւնըն նա վաթեի⁸ է,
ԶԱստուծոյ և ըզծնողաց անէծքն առեւ է:

Կրկին Աստուած կայենի բարկացել է,
Զեկմնապատիկ անէծքն ի վրան դրեիւր է.
Նա այլ⁹ այսահարեր 'ւ ի դուրս անկեր է
Եւ ի ճակատ նորա՝ կոտոր թուսել է:

Աղամայ Սէթ անուն որդի եղել է,
Հանապազ ըզծրնօղն մըխիթարել է.
Ենովը¹⁰ այլ ի նարմէ յառաջ եկել է,
Զանմահութեան դղարտըն¹¹ ժառանգեր է:

Նոյ այլ¹² ի յԱստուծոյ հրաման առել է,
Շուտով ամուսնացեր տապան շիներ է.
Աշխարհիս բարկացիւր կ'ուզէ անցնէ,
Ջրով ջրահեղեղով կու ապականէ:

Նոյի նրման¹³ յաշխարհս եկել չէ,
Որ հինգ հարիւր տարի նա կոյս կեցել է.
Աղամայ բրնութեան¹⁴ ըսկիգրն եղել է,
Ամէն նահապետաց նա հայր կոչել է:

Նոյէ այլ հինգհարիւր տարի անցել է,
Եւթանասուն 'ւ երկու պորտ յաւեցեր է.
Նորա զաշտարակին հիմրն ձրգել են¹⁵,
Եւթանասուն 'ւ երկու լեզու բաժնել¹⁶ են:

Մեղիսէթ քահանայն ըսկիգրն եղել է,
Աբրահամ ի նարմէ¹⁷ օրհնէք առեր է.
Քառասուն օր պահօք աղօթք արել է,
Աստուածութիւնն նորա հիւր եկել է:

Սահակ Աբրահամու աւետեաց զակէ,
Որ ի յամուլ մօրէ ինքնն ծնել է.
Յակոբ հետ Աստուծոյ գօտէմարտել է,
ԶԱստուածն իսրայէլի աչօք տեսել է:

Յովսէփ խիստ գեղեցիկ մանուկ եղել է,
Երկոյտասան եղբարցն ի մէջն ընդրել է.
Ինքն այլ ի քուն եղել 'ւ երազ տեսել է,
Զերազն իւր ծրնողացն եկաւ պատմել է:

Մընօղըն որ զայն լրսել ուրախացել է,
Լինաս դու թագաւոր՝ զՅովսէփ գովել է:

Եղբարքն ի հետ նորա գէմ նախանձել է¹⁸,
Տարան գուրն իջուցին թ'այսահարել է:

Վաճառեցին¹⁹ զՅովսէփ երսուն դրամմէ.
Համբաւ հանին նրմա²⁰ գայլըն կերել է.
Գնացեր²¹ ի յԵգիպտոս գերի եղել է,
Աստուած ըզնա ի հոն անփորձ պահել է:

Այն մարդն որ զնա զընել 'ւ ի տուն
Նա կինն ըզնա սիրել որդի արել է՝ տարել է,
Սատանա բանսարկուն կինըն մըտել է,
Կ'ուզէր ապականէր, Յովսէփ փախել է:

Մովսէս Եգիպտացին մեծ մարգարէ է,
Որ նա հետ Աստուծոյ փառաբանել է.
ԶՓարաւոն հեծելով ծոջն ընկղզիւն է,
Եւ զազգն²³ իսրայէլի նա ազատել է:

Քառասուն տարի յանապատին կացել է,
Մանանայիւ ըզնոսա կերակրել է.
Երկոյտասան վրտակ յիւրմէն բըխել է,
Որ վէմն ինքն էր Քրիստոս զնոսա պահել է:

Յեսու որդին Նաւայ թագաւորել է,
Եւ մեղաց զԵրէքով նա աւերել է.
Զզընալ արեգականըն արգիւրել է,
ԶԵրէքովի պարխպն զէտ մոմ²⁵ հալեր է:

Մեծ²⁶ մարգարէն Գաւիթ յաղթող եղել է,
Պարսաքարիւ ըզԳողիաթն յաղթել է.
Սողովմոն ըզտաճարին հիմրն ձրգել է,
Քառասուն ու վեց տարին նա կատարել է:

Կայծակնամարտուն Եսայիսս է
Որ զՔրիստոսի գալուստըն նա կու պատմէ.
Մանասէ թագաւորն զնա խըզարել է,
ՅԱստուծոյ պատուհասն ի վրան իջեր է:

Հրեշտակըն Գարրիէլ քեզ աւետել է,
Հոգին սուրբ, Մարիամ, առ քեզ եկել է²⁸.
Եւ տաճար սըրբութեան ըզքեզ մաքրել է²⁹,
Որ ինն ամսոյ տըղայ ի քէն²⁷ ծննել է:

Թագաւորքըն մոգուց խընդիւր եկել է,
Ոսկի, կընդրուկ, զըմուռ ընծայ բերել է:

Քո սուրբ աստուածութեանդ երկրորդագեղ է,
Սիրով զերրորդութիւնն դաւանել է:

Քառասնօրեայ Յիսուս տաճարն եկել է,
Եւ դուռն ողորմութեան ինքնին բացել է,
Սիրմէն ծերունին ի հոն տեսել է,
ԶՔրիստոս ի գիրկն առեալ՝ և ուրախացել է:

Թըշուառական Հերովդէս նախանձել է,
Զաքարիա տաճարն զլիխատել է.
Բեղէհ հիւսնայ¹⁸ մանկունքն կոտորել է,
Պատուհասն Աստուծոյ վերան իջեր է:

Լրումն մարգարէից սուրբ Յովաննէս է,
Ըսկիզբն Առաքելոցն կարապետն է.
ԶՔրիստոս ի Յորդանան գետ մերկրտել է,
Եւ¹⁹ ըզըսկըզնական մեղքն ջրնջել է:

Քառասուն օր պաք յանապատին կացել է,
Բանսարկուն սատանայ ըզնա փորձել է.
Իւր սուրբ աստուածութեամբ ըզնա²⁰ յաշ-
| թել է,
Ապա առաքելոցն ըսկիզբն արել է:

Տիրերական ծովէն զնոցա կոչել է,
«Եղիք որսորդք մարդկան» նոցա հրամել է.
Տասնուերկու առաքեալք լրման ընդրել է,
Եւդա նախանձաւորն կեղծաւորել է:

Թափօրական լերինն այլակերպել է,
Զիւր սուրբ աստուածութիւն նոցա յայտ-
Մովսէս և Եղիա երեւեցել է, | նել է,
Հայր Աստուած ի յերկնիցն²¹ վըկայել է,

Յիսուս²² ժողովրդեանն քարոզել է,
Հինգ հազար հոգի հոն ժողովել է,
Իւր աստուածութենովն ըբժշկել է²³
Որ հինգ նըկանակով լիացուցել է:

Եւ ի Բեղանիայ փառօք եկել է,
Մարթա և Մարիամ ի դէմ եկել է.
Լալով, արտասուելով ի յորն²⁴ անկել է,
Սիրելին ըզՂազարոս կենսագործել է:

Քրիստոս²⁵ աւանակաւ տաճարն եկել է,
Քահանայք նախանձու ի դէմ ելեր է.

Երրայեցոց մանկունքն օրհնաբանել է,
Սաղուկեցիք մըսօքն կուրացել է:

Քրիստոս²⁶ ի վերնատունն պատարագել է,
Առաքելոցն զոտուին²⁷ լըվացել է.
Յուդայ այլ զերեսուն արծաթն առել է,
Կ'ուզէ զսուրբ վարդապետն որ ի մահ²⁸
| մատնէ:

Յիսուս ի յմընդունմն օթեւանել է,
Աղօթեմ հինգ հարիւր ծունրը դրել է.
Առաքեալքն ամենայն սըրտաբեկել է,
Պետրոսի իւր մըտին հըպարտացել է:

Յուդայ այլ Հըրէիցն առաջնորդել է,
Ամէնն այնոր համար զարծաթն առել է.
Ըմընդնցին զՔրիստոս թէ մահապարտ է,
Որ դա մեր օրինացն հակառակ է:

Տարան ի²⁹ Պիղատոս որ նա հարցանէ,
Քահանայքն և զըպիրքն չարախօսէ³⁰.
Ասաց³¹. Ուստի՜ ես դու կամ յոր աշխարհէ.
Ասաց. Նազովրեցի, անունն Յիսուս է:

Պիղատոս կամեցաւ որ զնա արձակէ,
Միաբան զոչեցին թէ «ի խաչ հանէ».
Առէք ըզդա ի ձեզ զինչ որ պիտոյ է,
Զունիմ դորա մեղաց և ոչ³² յարենէ:

Տարան ի խաչ հանին, նա մեզ Փըրկիչ է,
Որ զըժոխքն աւերէ զհոգիան ազատէ.
Յովսէփ հարիւրապետն խիստ սըրտում է,
Կ'ուզէ Պիղատոսէ զմարմինն խընդրէ:

Պիղատոս այլ ասաց թէ նա արդար է,
Արդար և ճըշմարիտ Աստուածն նա է.
Յովսէփ խաչին առջև ծընկաց անկել է,
«Սուրբ Աստուած և հըգօրն» ի հոն երգել է:

Յիսուս խաչէն ի վայր ի գիրկն անկել է,
Գըրկովն ի պատնատեղն³³ ի վայր դըրել է.
Պատեաց սուրբ կըտաւով զինչ որ որէն է,
Եղեալ³⁴ ի գերեզման և զընացել է:

Նա իւղաբեր կանայք զտեղին տեսել են,
Եկին ի գերեզման խընկօք ածել են,

Հրեշտակներն լուսափայլ երեւեցել է,
«Կանայք, ձեզ աւետիս, Քրիստոս յարել է»:

Առաքեալներն միաբան հոն ժողովել է,
Յուդա Սկարովտացին հոգով կորել է.
Երթան ի Գալիլիա⁴⁰ որպէս հրամբել է.
Պետրոս զըլուխ ի կոր՝ ոտիւնն անկել է:

Իմ սիրուն աշակերտն զու ես Պետրէ,
Դարձիւր զու և զեղբարքդ մըխիթարէ⁴⁶,
Քառասուն օր նոցա երեւեցել է,
Ապա փառօք յերկինքս համարձեւ է:

Չայս բաներս թոխաթցի⁴⁷ թաթոսն աւ
Երանի՛ այն մարդոյն բարի գործել է, (սեւ է,
Թեթեւ շալկով յաշխարհէս զընացել⁴⁸ է,
Անդէն զերանաւէտ ձայնն լրսել է:

Տաղ Թարսի

Հայ¹, մըտաց յամիս մարտին,
Ծառերն ամենայն² ծաղկին.
Հոտըն գայր գարնանային³,
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին:

Յերուսաղէմ⁴ քաղաքին
Ամէն⁵ ազգ. հոն ժողովին,
Հաւասար⁶ ուրախանային,
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին⁷:

Հայ ու Հապաշ⁸ Ասորին
Շուրջ գան սուրբ գերեզմանին.
Խընդիրքն է Լուսաւորչին⁹,
Լոյսն ելնէ Հայոց ազգին⁸:

Երենունդն ի Բեթղեհէմին⁹,
Աշխարհս ի հոն ժողովին¹⁰,
Փառք ի բարձունս երգէին,
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին¹¹:

Յեզեբն Յորդանան գետին¹²
Քրիստոս ի ջուր մըկըրտին,
Ամէն¹³ ի մեղաց մաքրին,
Լոյսն ելնէ Հայոց զատկին:

Փորձումն ի¹⁴ յանապատին,
Մի տար զմեզ ի փորձութիւն,
Պահէ ըս¹⁵ պատուիրանին. Լոյսն...

Յիսուս ի¹⁶ ճանապարհին
Տուն գալ ի Չաքէոսին՝
Ելեալ ժանտաթըզենին. Լոյսն...

Կոյրք¹⁷ կային ճանապարհին,
Չայնիւ¹⁸ աղաղակէին.
Կատարեցաւ խընդրելին,
Լոյս տըվաւ աչաց նոցին¹⁹,

Ի Բեթանիա գային
Նընջումն ի²⁰ Ղազարոսին.
Չորս աւուր²¹ մեռեալն յարին.
Լոյսն²² ելնէ Հայոց զատկին:

Բազմեցաւ յաւանակին,
Ժողովք փառարանէին,
Հանդերձ տարածանէին. Լոյսն²³...

Տաճարն²⁴ ի Սողոմոնին
Սաստեց²⁵ հատաւաճառին,
Երբ և տղայք օրհնէին. Լոյսն...

Վերնատունն ի Յովսէփին
Սկիզբն արար²⁶ պատարագին,
Յիշատակ նորոյ ուխտին. Լոյսն...

Նախանձաւոր²⁷ Յուդային
Երեսուն արծաթ տըւին²⁸,
Մատնեց քահանայապետին. Լոյսն...

ՉՏէրն անպարտ ի խաչ հանին
Մէջ երկու յաւազակին.
Նա է²⁹ փրկիչ ամենին. Լոյսն...

Յովսէփ Արեմաթացին
Եկաւ ի զոգոթային,
Տեսնոյր զՅիսուս կենդանին. Լոյսն...

Ի խաչէն ի վայր առին,
Կտաւով խընկով³⁰ պատեցին,
Դրբին սուրբ գերեզմանին. Լոյսն...

Չգեղեցմանըն⁵¹ կընքեցին,
խաչողներն կու պահէին,
խղարբեր կանայքն եկին. Լոյսն...

Յարեաւ զատկին կիրակին,
Եղեւ մեզ ի փրկութիւն,
խաչողներն գումարէին. Լոյսն...

Թաթոսն երես զոհութիւն,
Ջրանս ասաց տնօրինին.
Աչօքն է տեսեր զտեղին.
Լոյսն ելնէ⁵² Հայոց զատկին:

Տաղ հոգոյ
ի Թոխարցի մնողի Թարսուէ¹

Յորժամ յարեւելից ի դատաստան զաս,
Երեւիս արդարոց նոցա պրսակ տաս,
Քան զարեգակըն եօթնապայծառանաս²,
Յաջակողման դասուն երանի 'տի տաս:

Երկոտասան առաքեալքն նրստին³ ի զաս,
Դատեն⁴ զհին իսրայէլ՝ գործեցին⁵ վընաս.
Դարբելական փողոյն հըրաման կու տաս⁶,
Նորոգին նընջեցեալքն և զան ի յարտաքս:

Յորժամ խոստովանիս՝ նա արդարանաս,
Նա յայնժամ ի մեղաց ի զատ կու կենաս.
Անգարժ մեղաւորացըն վայ պիտի տաս,
Չունին սէր Աստուծոյ, ոչ են առեր⁷ մաս:

Կու⁸ զալարին երկինք որպէս մագաղաթ
Գարբիւկական փողն կ'առնէ դիմամթ⁹.
Երանի արդարոց սէր ունին հաւատ,
Մեղաւորքն են լալի մեղք են գործեր շատ:

Բաժնեն զմայրն ի տըղէն, չառնեն¹⁰ շա-
[ղաւաթ,
Թէ լաս 'ւաղաղակեն՝ ոչ կու տան մօհլաթ.
Արդարքն ուրախութեամբ մըտնուն ի դը-
[րախտ,
Մեղաւորքըն լալով ընկնին¹¹ խորխորատ:

Թէ ունիս խելք ու միտք ու սէր ու հաւատ,
Ի յԱստուծոյ սիրուն մի՛ կենար ի զատ.

Տըւեր այնչափ բարիք¹², արեր շաղաւաթ,
Ինքն անմահ Թագաւոր և ունի վուրվաթ¹³:

Երանի¹⁴ արդարոց, չունին դատաստան,
Վերին¹⁵ Երուսաղէմ նոցա բուրաստան.
Բազում տեղիք ունին ի հոն օթեւան,
Աստուածութեան տեսուն նոքա լիանան:

Մեղաւորքն մեղօք ապականեցան¹⁶,
Սատանայքն են կանգնեթ¹⁷ ի դէմ կու խըն-
[դան¹⁸.

Տանին զնոսա դըժոխքըն խաւարական
Եւ տանջեն անողորմ ըստ սովորական:

Իմաստունքն ի խելաց այլ յիմարեցան,
Տեւին զահեղ բաներն և զարհուրեցան.
Արդարքն իւրեանց գործօքն այլ ուրախա-
[ցան,
Պըսակ առին ի յԱստուծոյ զանազան:

Խաչին լուսով արդարքըն լուսաւորին,
Յետեւանց պիտի գայ Որդին Միածին.
Մեղաւորք կուրանան չի տեսնու աչվին,
Չարդարքըն 'տի օրհնէ որպէս զիւր որդին:

Դըժոխքն աղաղակէ մեղաւորին դին,
Խաւար անըուն որդունքըն բընակէին¹⁹.
Կըրծրտեն զատամունք նոքա ահագին,
Վայ եկեր այն²⁰ աւուրըն մեղաւորին:

Գարբիէլ, Միքայէլ զփողըն զոչէին,
Չարդարքն և զմեղաւորքն զարթուցանէին²¹.
Ամէնըն միաբան ի հոն ժողովին
Քաղաքն յԵրուսաղէմ մօտ Թագաւորին:

Արդարք սրբաթըռիչ որպէս զարծիւին
Գըթթիւլ ականն յիւրեանց տեղին հասանին.
Մեղաւորքըն մընան ի Գետսամանին
Որոյ դըժոխց դուռն²² ի հոն կ'երեւին:

Թաթոս, ատէ ըզմեղքն և գործէ զբարին,
Աշխարհըս սուտ եղեր է անցաւորին.
Գիտացիք²³ որ Աստուած է մեր սրբելին,
Կու տայ զարեայութիւնըն զինք սիրողին:

Թարսուի սասցեալ

Տէր, արարիչ արարածոց
դասուց անթիւ ես 'ւ անհամար.

Ջհոդն ի ջրոյն բաժանեցեր
և ի վերայ ջուրցըն նըստար:

Չարարածոց ըսկիզբն դերիւր
վեր քաշեցեր զջուրն կամար,
Ապա ետուր հողուն հրաման,
ծաղկունք բուսան անհամար հազար:

Ըգծառս և զտունկս ըստեղծեցեր,
ըզպըտղաբերքըն հաւասար.
Հանց գեղեցիկ զարդարեցեր,
զաշխարհ արիւր նախշ ու նիկար:

Ջշորքոտանիքն ըստեղծեցեր
'ւ ազգի ազգի շատ ճանաւար.
Դարձեալ թըռչունք ըստեղծեցեր,
երամ կապեն հարիւր հազար:

Յետոյ զԱդամ ըստեղծեցեր,
ափ մի հողոյ գնա ընկալար:
Գերի թաթոս մըտօք յիմար,
մեղօք դարձեր ես կունհըջար:

Այլ տաղ Թարսուէ

Քրիստոս որդի Աստուծոյ,
Փրկեա զհոգիս ի հըրոյ,
ինձ բարի ճանփիկ ցըցու,
Աստուած քաւեա՛ զքազմամեղս:

Ճամփիկս է նեղ ու հեռու,
Խընդիրք ունին ինձ գալու,
Ջհոգիս յինէն առնելու. Աստուած...

Մեղօքս եմ խիստ անճըրկեր,
Ջհոգիս եմ սեւացուցեր,
Ստեղծօղն է ինձ բարկացեր. Աստ...

Մեղացն ինչ ճարակ կենայ,
Ջօրլն մեղայ ասէ նա,
ՅԱստուածածինն յուսայ նա. Աստ...

Մեղք եմ գործեր անզըղշայ,
Օր մի չասի թէ մեղայ.
Անտէն ինձի դէմ 'տի գայ. Աստ...

Աչքս ի յարատ հայեր է,
Լեզուս սուտ վըկայեր է,
Իմ Տէրն ինձ բարկացեր է. Աստ...

Բերաննս պար կերեր է,
Պատուիրանէն ելեր է,
Անշահ յիշոցք տըվեր է. Աստ...

Մեղօք ի լի է հոգիս,
Օր մի չասի թէ վայ գիս,
Ամէնքդ եկէք լացէք գիս. Աստ...

Տարին տառուկերկու ամիս,
Հոգն եմ ընկեր աշխարհիս,
Չյիշեցի զօր վախճանիս. Աստ...

Չմարմինս ի հողոյ ստեղծեց,
Հոգով մըտօք զարդարեց,
Բարի գործել հըրամեց. Աստ...

Աստուածածին Մարիամ՝
Դու տուր ինձ բառք ու բերան,
Ապաշխարեմ և գիս լամ,
Միթէ տանջանքս թեթեւան:

Մեղօքս ես ի շուրջ կու գամ,
Դիշեր ու ցորեկ կու լամ,
Վախեմ թէ անզեղջ մընամ. Աստ...

Աստուածածին բնակարան,
Էկեղեցի աննրման,
Մեղաւորաց քաւարան՝
Եւ անմեղաց պահապան:

Հոգիս ու մարմինս եղբայր՝
Մարմինս չարաւ հոգոյս ճար,
Անտէն է անզենհար. Աստ...

Մեղք եմ գործեր անգրդջայ,
Բանտէնէն խապար կու տայ,
Մեղաւորաց վայ կու տայ. Աստ...

Մեղք եմ գործեր դիժար ես,
Իմ Տէր՝ մեղայ կ'ասեմ քեզ,
Մեղաւոր եմ սեւերես. Աստ...

Մեղօք զհոգիս կու տանջես,
Մեղաւորիս չի լրես,
Յոյս 'ւ ապաւնչս զու ես. Աստ...

Խոստովանիմ քահանին,
Հաւատամ զՀայր և զՈրդին,
Պաշտեմ սուրբ զԵրրորդութիւն. Աստ...

Ես մեղաց զաւակ էի,
Մեղօք զհոգիս կորուսի,
Հասաւ օրս վախճանի. Աստ...

Այս ինչ բան է որ արի,
Ողորմութիւն այլ չարի,
Զաղքատն ի տուն չի թողի. Աստ...

Թաթոսըն լայ ողբալի
Վերայ մեղացն որ ունի,
Տէրն ողորմած ամենի՝
Ի բազմամեղս զթափացի:
Հրատ. Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԸ ԲԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Ամէն մարդ երկու հայրենիք ունի,
Իրենք և յետոյ Գաղիան»:

Գաղիա՝ այն գեղեցիկ երկիրը, որուն
կը ձգտին քաղաքակիրթ ժողովուրդներու
առաւելագոյն սիրոյն ամէն զգացումները,
մանաւանդ Բարիզ, յաւերժաբար զարմա-
նասցանչ է, և պիտի մնայ միշտ ամբողջ
երկրագունտիս հրապուրելին. Մարտէյլի և
Մոնթէլիէյի նման Հայկական բազմաթիւ
զապուկ մը պահած է միշտ:

Եւ իրօք Բիթիւիէի (Loiret) եկեղեց-
ւոյն պաշտպան սուրբերէն մին է Ս. Գրի-

գոր Նիկոպոլսեցի (Հայաստան), ծնած յի
դարուն այդ քաղաքին մէջ. որ թողուց հայ-
րենիքը, կտրեց խաւիւսն, թափառեցաւ
կեղտաց մէջ, և Հայաստանէն հետն ա-
ռած երկու ընկերները ճանապարհին մէջ
կորսնցնելէն վերջ՝ հաստատուեցաւ ի Բի-
թիւիէ՝:

Բազմաթիւ Հայեր Գաղիա եկան նաև
յետ Լևոն Զի (կամ Ե) Հայոց վերջին
թագաւորին, որ գահազուրկ՝ եկաւ կնքել
իւր օրերը Բարիզի մէջ ի 29 Նոյեմբեր
1893:

Հայոց պատմութիւնը կը յիշատակէ
քանի մը Հայերու անցքը ի Գաղիա ժԲ
դարու մօտերը, Կ'երևայ այդ թուականին
պիտի ըլլայ այն Հայաստան արհաւիրու-
րիսը Պոպօի Մայր եկեղեցւոյն ձախ բռն
սեան մը վրայ՝ Յետ քնութեանց՝ ձեռնհաս
գիտնականները հաստատեցին՝ որ այդ ար-
ձանագրութիւնը Սարգիս անուամբ Հայու
մ'էր, այդ քաղաքին մէջ հաստատուած
կամ անցորդ, և տեղւոյն կղերին մեծ պար-
զե մ'ըրած ըլլալուն համար, պահանջած
էր իրբև փոխարէն՝ որ իւր յիշատակը
պահուէր կաթողիկէին սեան մը վրայ փո-
րագրուած:

Լազարաի (Լանկրտոք) արքայանոցէն
բերուած լատին ձեռագիր մը՝ ունի հա-
յերէն ծանօթութիւն մը՝ զբուած Սերաս-
տիոյ Սիմէոն եպիսկոպոսէն, որ Զատիկը
կատարած էր Լազարաի եկեղեցւոյն մէջ
1388ին՝:

Պատմիչը կ'աւանդէ՝ թէ Ռիշչլիէօ կըը-
ցածն ըրաւ՝ որ Արևելքի մէջ զաղիական
ազդեցութիւնը զօրացնէ. մղուքն տուաւ
Գաղիոյ մէջ արևելեան ուսմանց. նոյն իսկ
մտածեց Արևելքէն ձեռագիրներ բերել տալ՝
իւր զբաղարանը զարդարելու համար, և
օգտակար ըլլալ գիտնականներու որ պիտի

1. Fr. Macler, mosaïque orientale.

2. Compte rendu de la séance du 25 janvier 1872 du Comité local d'histoire et d'archéologie par Mgr. de la Tour d'Auvergne Lauraguais.

3. Léopold Delisle, Le Cabinet des Manuscrits.